

NAGOT OM FARLEDER SVARTKLUBBEN SÖDERHAMN:

I avvaktan på en kurs i Gävle under våren 1988 har jag tänkt mig att på Janne Dahlströms förslag ge en liten kort historisk översikt över området.

Den äldsta vägen gick faktiskt innanför Östhammar direkt till Kallrigafjärden. Ortnamn på Snäck- visar var man senare hade en släpsträcka över land. Kom man över här kunde man sedan ta sig inomskärs hela vägen till Stockholm. Lederna dit går genom flera uppgrundade sund söder om Öregrund, där vi tror oss veta att det finns medeltida farledsspärrar. Ungefär där Väddö kanal nu går fanns ett sund som försvann redan tidigt. En kanal grävdes senast 11- 1200. När detta område inte längre gick att använda måste man gå utanför Väddö och kom då in först norr Fogdö till leden inomskärs. Under flera hundra år seglade man så leden Svartklubben(Måssten)-Öregrund. Den kallades "Södra armen" eftersom den startade innanför Söderarm. 1786 tilläts Gävleskepparna att fara utanför Gräsö, men det var en farlig väg och lämplig bara för välutrustade stora fartyg på utrikes trade. Ännu i början av 1800-talets for sällan inrikestrafiken där. Vid Öregrundsgrepen började problemen. Dels var passagen smal och farlig, dels måste man vänta på sydligare vindar. Var det tidigt på

våren kunde drivisen samla sig i de trattformade bukterna mot Öregrund och mot Gävle/Älvkarleby. Det var vid ihållande ostan eller nordost fara att skruvas ned. Eftersom den förhärskande stormriktningen är NO var den grunduppfyllda västsidan av Grep- en eller Hållnäslandets farliga skäroård vid Björn och Fågeln mycket fruktade. Mot Gävle for man sedan hela tiden den norra farleden, åtminstone i äldre tid. Givetvis fanns det sydligare farleder, men de användes i stort sett bara lokalt och av trafiken på Dalälvsmyningen(Älvkarleby marknad)och norra Uppland. Först 1781 upptäcktes den södra farleden vid Båkharen, som pric- kades från 1785 och framåt.

Nordpå fanns medeltida farleder genom Eskösundet(med S:t Olofs sten) och Igg(ö)sundet. En viktig hamnplats förutom dessa sund var även i senare tid Hålön, med Trödiefjärden. Den yttre leden, som är senare fortsatte förbi alla tre inloppen till Hamrångefjärden(sannolikt alla tre spärrade för fiender redan under tidig medeltid)och upp mot Gåsholma, där en mycket gammal led fanns vid Sundsmar, ett sund rakt genom näset. Men den viktigaste ankarplatsen låg här i skydd av Kusön på Sundsmars redd. I närheten fanns Axmarsfjärden ytterligare ett snäpp längre in. Norr om Kusön fanns viktiga 1600- och 1700-talshamn- ar såväl i Väster- som Österhamnen.^{*)} En riktigt gammal passage har gått innanför Granön, nu helt uppgrundad. Kalvhararna och Tuoparna har alltid varit mycket fruktade. Antingen gick man längs Kusöns V sida så lågot innanför som möjligt, eller också lågot ut, men mellan Storzjungfrun och fastlandet. Vid Storzjungfrun fanns i S en mycket använd ankarplats i skydd för NO., sista möjligheten innan Enskär utanför Söderhamn, där en ankarplats fanns sedan åtminstone tidigt 1600- tal. Från Enskär fortsatte man direkt in mot Söderhamn. De nu upp- grundade sunden, som Tuopsundet, användes länge, men ersattes så småningom helt av den norra, nuvarande farleden.

Den gamla farleden gick rakt genom det s k Svart(ö)sundet, som är en av Norrlands äldsta hamnplatser, belagd redan 1346(1374). På den tid- en hade ärkebiskopen av Uppsala en skeppare från Norrala, som förde honom ända in till nuvarande Torneå/Kemi. Norrala hade från Svartvik en annan medeltida passage norrut, nämligen genom det s k Stäksundet, vars namn visar att inloppet borde ha varit spärrat mot fiender, an- tingen med pålningar eller med stenkistor, ja, i likhet med andra håll, kanske med sänkta fartygsvrak. Den äldsta farleden gick här nära land, genom ett sund, senare Draged(där båtarna drogs)utanför Humlan. Denna led kommer till ett nytt sund, senare Draged, inom Korsholmen (Långvind). Den yttre farleden gick direkt mot Kråk(ö)sundet/Drakön.

*) Kusö
kalv.